

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Fonetický ústav
doc. PhDr. Jan Volín, Ph.D.

Oponentský posudek
na disertační práci PhDr. Hany Třískové
Segmentální struktura čínské slabiky

V důsledku požadavků praxe narůstá význam výzkumné práce zaměřené na lingvodidaktické aspekty jazykového popisu. Možnosti uplatnění lingvistických poznatků ve výuce jazyků se rozšiřují s tím, jak prostý zájem studovat cizí jazyk přerůstá v moderní společnosti v nezbytnost. U současné populace se již ovládnutí alespoň jednoho cizího jazyka explicitně vyžaduje. S pádem monopolu povinné ruštiny a rozšířenými možnostmi občanské mobility se pak objevuje požadavek expertního zvládnutí jazyků, které ještě donedávna stály spíše na okraji zájmu. Přitom krátkozraké vyhýbání se lingvodidaktickým otázkám jako „nedostatečně vědeckým“ způsobuje, že i u tradičně studovaných evropských jazyků je jejich výuka žalostně neefektivní a často opřená jen o mlhavé intuice a mnohdy i nepodložené mýty, zejména pokud jde o význam jejich zvukové stránky. Předkládaná práce PhDr. Hany Třískové tedy pomáhá splácet náš dluh důležitému oboru aplikovatelného vědění, a zároveň reaguje na nedostatečnost našich poznatků u jazyka, o němž je možno, z výše naznačených důvodů, hovořit jako o jednom z nejaktuálnějších.

Významnou charakteristikou předložené disertační práce je její logická stavba. Autorka postupuje od obecných výkladů týkajících se vývoje zápisu čínštiny a jejího zkoumání přes popis obecné struktury slabiky ke konkrétnějšímu představení artikulačních a fonologických vlastností hlásek. Nejkonkrétněji pak pracuje v samotném jádru práce, tedy při popisu jednotlivých komponent čínské slabiky, jejíž důležitost pro chápání jazyka hned od počátku správně zdůrazňuje.

Systematický přístup a ohledy na praktickou využitelnost práce jsou patrné také v rámci jejích jednotlivých částí. Tak např. hned v předmluvě je kromě obvyklého představení tématu a postupu výkladu také přehledný popis zvolených grafických konvencí a strukturovaný souhrn publikačních typů, které autorka ve své práci využívá. Tyto zdánlivé maličkosti, v řadě podobných prací vynechávané, ve skutečnosti zvyšují kvalitu studie a usnadňují sledování autorčina postupu ve všech detailech.

Stejně pozitivní atributy nese i první kapitola nazvaná skromně „Úvodem“. Jak již bylo řečeno výše, týká se obecnějších charakteristik zkoumaného jazyka a vývoje těch jazykovědných bádání, která souvisí s předmětem práce. V této kapitole autorka navíc prokazuje značnou šíři znalostí načerpaných z odborné literatury a schopnost kritického

přístupu k problematickým skutečnostem (viz např. s. 16 – otázka funkce a vymezení jazykové normy) a jejich realistického hodnocení. Stejnou kritičnost a realismus by si možná zasloužila např. i Kratochvílova teze v poznámce na s. 25 o tom, že „...matení písma s jazykem je u nich (Číňanů) mnohem větší než u Evropanů se srovnatelným vzdělanostním zázemím.“ Použitý kvantifikátor u komparativu už v dnešní době přeceňuje lingvistické povědomí např. naší středoškolsky vzdělané mládeže, jakkoli v době, kdy Kratochvíl tezi formuloval (v r. 1968) byl jistě výstižný.

Druhá kapitola práce diskutuje problematiku struktury slabiky. Je opět příkladné a chvályhodné, že autorka na jejím úvodu vypočítává problémy, s nimiž je v této oblasti nutno počítat (a kterým se také bude věnovat). Velmi užitečnou součástí kapitoly je představení různých modelů čínské slabiky. Tyto modely jsou adekvátně popsány a jejich podstata je demonstrována i graficky. Autorka při prezentaci terminologických sporů prokazuje cit pro přiměřenost, když omezuje vlastní komentáře na pouze nezbytně nutné, zároveň však dokáže odmítnout některé nepřiliš užitečné koncepty nebo postupy (viz např. problematika „polosamohlásky“ na s. 42 nebo zavádění diachronních aspektů do synchronního popisu na s. 71). Sympatický je též autorčin umírněně rezervovaný postoj k Duanmuovu „pevnému vzorci slabiky“ (s. 82 i jinde). Hana Třísková dává bez i dlouhých rozkladů najevo svou snahu najít rovnováhu mezi mentální uchopitelností popisu (a tím i jeho využitelností v našem prostředí) a jeho adekvátností, tj. dostatečnou věrností realitě. U terminologických sporů fonologů by ovšem možná bylo vhodné razantněji deklarovat, že spekulace, které odmítají promyšlený experiment jakožto zdroj informací o kompetencích uživatelů jazyka, mohou být bezbřehé a sterilní.

Logickým vyústěním úvodních kapitol je pak podrobný popis čínských iniciál v kapitole třetí a finál v kapitole čtvrté. Autorka zde prokazuje značnou erudici v otázkách artikulačního popisu a opět i výjimečně široký záběr poznatků z prostudované literatury. Z jednotlivých formulací, detailnosti popisu i uváděných příkladů je zřejmé, že se autorka s citovanými zdroji seznámila opravdu důkladně. Chvályhodný je kupříkladu její poučený výklad aspirace, a to zejména v kontextu přežívajících pseudofonetických zjednodušení tohoto jevu. Zcela v souladu s moderními poznatky spojuje Hana Třísková aspiraci se synchronizací laryngálních a orálních artikulačních úkonů a vznik aspiračního šumu chápe jako důsledek časových poměrů mezi nimi.

Předložená disertační práce kulminuje v páté kapitole týkající se inventáře slabik podle principu obhajovaného jako nejvhodnějšího s ohledem na strukturní vlastnosti standardní čínštiny. I zde jsou východiska a návrhy řešení prezentovány srozumitelně a přehledně. Tabulka na s. 338 podávající výčet slabik podle kombinací slabičných iniciál a finál je spolu s doprovodným textem a některými doplněními logickým vyústěním celého výkladu a završuje obsáhlou a velmi kvalitní studii. Nepřiliš obsáhlý seznam návrhů typografických změn bude autorce předán při nejbližší příležitosti.

Z nesmírné šíře námětů k diskusi bych pro obhajobu vybral následující zajímavé momenty. Za prvé je to koncept resylabifikace. Autorka správně uvádí, že jazyky světa obsahují prvky chránící rozpoznatelnost význam nesoucích jednotek. Způsob, jakým tak činí, závisí strukturních vlastnostech daného jazyka – zejména na jeho fonotaktických pravidlech. Ovšem nazývat nepřítomnost rázu nebo jiného nápadného předělového prostředku resylabifikací je unáhlené. V této souvislosti je nutno zmínit koncept *ambisylabicity* a zejména experimentálně mnohokrát *zpochybněný princip maximální přetury*, jehož formulování spadá do doby, kdy se např. neodlišovaly metalingvistické činnosti od lingvistického chování tak, jak se manifestuje v reálné řečové komunikaci, a kdy se badatelé směli domnívat, že jejich pocity jsou primárním podkladem pro jakékoli argumentaci.

Druhým poněkud sporným, i když ne zcela zásadním momentem, je transkripční zachycení českých vokálů. Na s. 74 jsou v obrázku 2 zachyceny obvyklým způsobem (zde se jedná o značky fonémů). Ovšem na s. 101 je výraz „podokenní“ foneticky transkribován s otevřeným „o“ a zavřeným „e“. Přitom asymetrie českého vokalického systému je právě opačná – krátké přední vokály se v mluvních variantách blízkých standardu otevírají více než zadní. Zavedení centralizovaného [ɔ] do české transkripce je pak již vskutku problematické – tento prvek je silně příznakový a má smysl ho používat pouze u mluvčích nebo skupin mluvčích, které ho opravdu používají. Podobně problematické je i prohlášení, že použití rázu před samohláskou na začátku slova je v češtině závazné (s. 98). Ať již z hlediska kodifikace, nebo z hlediska každodenní praxe je situace poněkud složitější zejména v tom, že je kontextově podmíněná.

Konečně třetím námětem do diskuse při obhajobě je způsob empirického ověření závěrů předložené práce. Jaký by mohl být navržen experiment, aby ověřil, že zvolený přístup je pro českého studenta čínštiny opravdu výhodnější než přístupy alternativní? Bylo by vhodné, kdyby autorka práce byla v tomto směru co nejkonkrétnější.

Předloženou studii Hany Třískové pokládám za velmi záslužnou a věřím, že bude inspirací pro mnohého studenta, učitele i filologa. Z hlediska kvalifikačního je nutno konstatovat, že autorka v práci prokazuje požadovaný stupeň odbornosti, schopnost samostatného provádění výzkumné činnosti a invenci potřebnou pro řešení problémů ve svém oboru. Předloženou práci jsem shledal velmi dobře sestavenou a pro lingvistické bádání přínosnou. Proto jednoznačně doporučuji, aby byla přijata k obhajobě jako práce disertační.

V Praze dne 28.8.2010

doc. PhDr. Jan Volín, Ph.D.